

Maa- ja metsätalousministeriö huomiot digitaaliset keinot koronaviruskriisin jälkihoidossa –työryhmän väliraporttiin

1. YLEISTÄ

Digitalisaation hyödyt ja mahdollisuudet nähdään tärkeäksi valjastaa osaksi jälkihoitoa ja kriisistä toipumista maa- ja metsätalousministeriön toimialoilla. Työryhmän esittämät toimenpide-ehdotukset palvelevat monin tavoin myös ministeriön tehtävien hoitoa. Lisäksi ministeriö pitää erittäin hyvänä, että työryhmä väliraportin lausuntokierroksella kerää tietoa ja näkemyksiä jatkotyöhönsä liittyen.

Toimenpide-ehdotuksissa on viitattu jo käynnissä oleviin hankkeisiin. Väliraportista tai ehdotuksista ei kuitenkaan käy ilmi, mitkä ehdotukset liittyvät meneillään oleviin tai pitkälle valmisteltuihin hankkeisiin. Tästä johtuen väliraportin perusteella ei voi päätellä kuinka suuri osa ehdotuksista ja havainnoista on aidosti uusia ja mitkä liittyvät jo pidempään käynnissä olleeseen digitalisaation kehityskulkuun. On tärkeää, että väliraportissa on kyetty tunnistamaan yhteiskunnassa käynnissä olevassa digitalisaatiossa niitä toimenpiteitä, jotka ovat ensiarvoisen tärkeitä koronaviruskriisin jälkihoidossa. Tähän sisältyy riski siitä, että jo ennen koronaviruskriisiä käynnissä olleet tai pitkälle valmistellut hankkeet peittävät alleen uusia ideoita tai toimialoja joiden digitalisaatio ja hankkeiden valmistelu ei ole edennyt yhtä pitkälle. Tästä johtuen työryhmän käytössä ollut aineisto on saattanut väliraportointivaiheessa olla liian huokoista eikä riittävän tasapuolista kaikkien toimialojen osalta. Jatkotyöskentelyssä tulisi kiinnittää huomiota näihin seikkoihin.

2. VÄLIRAPORTTIA KOSKEVAT HUOMIOT

Väliraportin *luvussa 3* kuvataan Suomen digivalmiuksia ja nostetaan esiin digiyhteiskunnan indeksit. Tässä yhteydessä on huomioitava, että kyseessä ovat **mobiliiyhteydet** ja tämä indeksi kuvaa **Suomen tilannetta mobiiliyhteyksien osalta**. Kiinteiden huippunopeiden yhteyksien osalta Suomi on EU:ssa erittäin huonolla sijalla (27/28). Tuoreessa HE-luonnoksessa laajakaistarakentamisen tukemisessa todetaan: ”Suomessa nopeiden, vähintään 100 megabittiä sekunnissa laskevalta nopeudeltaan olevien kiinteiden laajakaistayhteyksien saatavuus tavoitti kotitalouksista 58 prosenttia vuoden 2018 lopussa. Alueelliset erot ovat kuitenkin suuria sekä maakunta- että kuntatasolla. Tällä hetkellä 1,1 miljoonaa kotitaloutta on nopeiden kiinteiden viestintäyhteyksien ulottumattomissa. Erot nopeiden

kiinteiden yhteyksien saatavuudessa ovat merkittäviä eritoten urbaanien ja maaseutumaisien alueiden välillä: urbaaneilla alueilla 65 prosenttia kotitalouksista oli näiden saatavuuden piirissä, kun taas maaseutumaisilla harvaanasutuilla alueilla 24 prosentilla kotitalouksista oli mahdollisuus nopeisiin kiinteisiin yhteyksiin vuoden 2018 lopussa. Alueiden eroista kertoo myös se, että suurimmissa kaupungeissa lähes 70 prosentilla kotitalouksista on kiinteä laajakaistayhteys käytössä, mutta maaseutumaisissa kunnissa vain reilulla 40 prosentilla on kiinteä laajakaistayhteys kotona.” Verrattaessa muihin Pohjoismaihin, on Suomessa heikoin nopeiden kiinteiden yhteyksien saatavuus. Yllä olevaan viitaten *luvussa 3.1* esitettyä kuvausta Suomen viestintäverkkojen tilasta voidaan pitää harhaanjohtavana tai vähintäänkin näkökulmaltaan yksipuolisena. 30 Mbit/s ei ole enää riittävä nopeus ja sen tarjoaa kuparinen puhelinkaapeli, joita operaattorit keräävät pois. EU:n strategiassa ja LVM:n digitaalisen infrastruktuurin tavoitteena ovat: **Suomi tavoittelee viestintäyhteyksien kehittymistä vähintään Euroopan komission tavoitteiden mukaisesti. Vuonna 2025 kaikilla kotitalouksilla tulisi olla mahdollisuus käyttää vähintään 100 Mbit/s yhteyksiä. Yhteyden nopeus on voitava kasvattaa yhteen gigabittiin sekunnissa. Eli tarvitaan edelleen investointeja ja julkista rahoitusta vähintään 100 Mbit/s nopeuden tarjoaviin yhteyksiin.**

Maa- ja metsätalousministeriö haluaa tuoda esille, että väliraportin *lukuun 4.3* liittyen ministeriö on jo aiemmin paikkariippumattomaan työhön antamassaan lausunnossa suhtautunut myönteisesti paikkariippumattomuuden edistämiseen työelämässä. Mutta kuten väliraportin *luvussa 5.1* todetaan, niin jatkotyö edellyttää asiaa koskeva virkamiesoikeudellisen lainsäädännön ja virkaehtosopimusasioiden lisäksi henkilöstön osaamisen, työolojen ja johtamisen kehittämistä.

Väliraportin *luvussa 4.5* kuvataan digiloikkaa ja sen vaikutuksia eri toimialoilla. Maataloutta, metsätaloutta ja kalataloutta kuvaavaan osioon tulisi lisätä maininta, että yhteismetsien osakaskuntien kokoukset voidaan hoitaa etäkokouksin tehdyn lainsäädäntömuutoksen myötä. Maataloudessa on kiinnostus robotiikkaa kohtaan lisääntynyt. Robotiikan ja eritoten peltorobottien tuomat mahdollisuudet vastata kausityövoimapulaan ja yleisemminkin vahvistamaan alkutuotannon kilpailukykyä. Kehittämisen- ja tuotteistustarpeina on tunnistettu erityisesti robottien autonomisuuden ja toimintavarmuuden lisääminen sekä toiminnan tarvitsemat palvelut.

Julkista hallintoa käsittelevän kappaleen osalta maa- ja metsätalousministeriö haluaa tuoda esille, että etätöiden osalta myös ministeriössä on etätö otettu hyvin haltuun ja on pääosin koettu toimivaksi työskentelytavaksi. Jos etätöiden määrää kuitenkin pysyvästi lisätään ja siitä tehdään osa työn tekemisen normaalimuotoa, niin se edellyttää asiaa koskevan virkamiesoikeudellisen lainsäädännön ja virkaehtosopimusasioiden lisäksi henkilöstön osaamisen, työolojen ja johtamisen kehittämistä. Lisäksi laajempi etätö edellyttää toimivia etätövälineitä ja sähköistä asianhallinta- ja päätöksentekojärjestelmää.

Väliraportin *luvussa 5.1* käsitellään erillisessä liitteessäkin esitettyjä toimenpide-ehdotuksia. Maa- ja metsätalousministeriö toteaa, että digitaalisen paikka- ja aikariippumattoman arjen mahdollistamiseen liittyy keskeisesti maatilojen johtaminen, ml. operatiivinen johtaminen aika- ja paikkariippumattomasti. Tämä korostuu laajoja alueita koskevien kasvintuotantotilojen johtamisessa ja edellyttää lukuisten digitaalisten palvelujen ja sovellusten saumatonta keskinäistä tiedonjakoa. Peltorobottien valvontaa ja ohjaaminen yksi tärkeä kokonaisuus integroitavien palvelujen ryhmään.

Digitaalisten valmiuksien turvaaminen on äärimmäisen tärkeää myös älymaatalouden käytännön toteuttamiseksi. Erityinen huomio haja-asutusalueiden valokuituyhteyksien verkkoon ja maatila- tai maatilarypäsikohtaisiin 5G-verkkoihin. Tiedon hyödyntämisen näkökulmasta MyData/MyFarm/MyCompanyData -operaattoreiden kehittäminen ja toteuttaminen eri sektoreille mm. maa- ja elintarvikesektorille on tärkeää tehokkaan ja reilun datatalouden aikaansaamiseksi yhteiskunnassa.

Luvussa 5.2 käsitelty EU:n digitalisaatiopolitiikka koskee sekä Green Dealin Farm to Fork -strategian että maataloussektorin runsaan pk-yritysten määrän vuoksi älymaatalouden kehittämistä erityisesti.

Luvun 6.1 osalta maa- ja metsätalousministeriö nostaa esiin valtiovarainministeriön Hetemäen kokooman raportin tulokset. Tuoreessa Koronakriisin jälkihoito ja jälleenrakennus -raportissa korostetaan pandemian jälkeisen elvytystoiminnan näkökulmasta keinoja varmistaa toiminnan jatkuvuus ja uuden yritystoiminnan synty aluepoliittisin kriteerein ja jopa paikallisin tarveperustein. Näiden keskeinen oikeuttamisperuste on alueiden elinvoimaisuuteen ja uudistumiseen tähtäävä aluepolitiikka. Alueiden elinvoimaisuutta turvaava aluepolitiikka on merkityksellistä myös tulevaisuuden muutosnäkökulmia ajatellen. Koronakriisin positiivisena oheisvaikutuksena voi pitää tilanteen pakottamana toteutunutta nopeaa sopeutumista laajaan etätyöhön sekä siihen liittyvää uudenlaisten työnteon mallien omaksumista erilaisissa toiminnoissa ja työyhteisöissä. Tuloksena voi odottaa olevan etätyön yleistymisen lisäksi myös paikkariippumattoman työn määrän merkittäväkin kasvua. Tämä saattaisi pidemmällä aikavälillä vaikuttaa positiivisesti ainakin joidenkin nykyisten muuttotappioalueiden väestökehitykseen. Koska koronakriisin vaikutukset alueellisiin ja paikallisiin palveluihin ovat selvästi tuollaista mahdollista kehitystä nopeampia, palvelujen vähentyminen tai jopa poistuminen muodostaisivat käytännössä merkittävän esteen paikkariippumattoman työn sijoittumiselle tällaisille alueille. Tämän vahvistaa myös tuore Itä-Suomen yliopiston tekemä selvitys valokuituinvestointien merkityksestä aluekehitykselle ja alueiden elinvoimaisuudelle.

Etäterveydenhuollossa on todella paljon mahdollisuuksia, mutta toimiakseen ja kehittyäkseen terveydenhuollon digitaaliset ratkaisut edellyttävät tasalaatuisia, viiveettömiä ja varmoja yhteyksiä. Valokuituyhteyden hyödyntämisestä etäterveydenhuollossa on loistavia kokemuksia mm. Ranskan maaseutualueilla (Lormes). Näitä tulisi viedä eteenpäin rohkeasti myös Suomen haja-asutusalueilla.

Väliraportin *luvussa 6.2* esitetään toimialakohtaisia tarkasteluja. Sivulla 30 todetaan julkisen hallinnon osalta: ”Jos suuri osa asiakkaista kykenee ja haluaa asioida digitaalisten palvelujen kautta, julkisen hallinnon palveluiden digitalisoinnin kautta on palveluiden tuottavuuden parantamisessa suuri potentiaali.” Tämä on kannatettavaa, mutta samalla on huolehdittava yhdenvertaisuudesta sekä palveluiden saavutettavuudesta. Kappaleessa todetaan myös seuraavasti: ”Jos nämä toimintatavat jäävät pysyväksi, on niiden avulla mahdollista parantaa julkisen talouden tasapainoa sekä edellytyksiä hiilineutraalin yhteiskunnan saavuttamiseksi.” Kohtaa tulisi muokata, että toimintatavoilla on mahdollista ’joiltain osin’ parantaa julkisen talouden tasapainoa. Nykyinen muotoilu saattaa jättää vaikutelman, että julkisen talouden tasapaino saavutetaan pelkästään sillä, että jätetään matkustamatta. Näin ei ole.

Uusien toimintatapojen vakiinnuttamista maa- ja metsätalousministeriö pitää sekä mahdollisena että kannatettavana ja on jo aiemmassa lausunnossaan suhtautunut myönteisesti paikkariippumattoman työn edistämiseen, mutta jatkotyö edellyttää lainsäädännön ja virkaehtosopimusasioiden lisäksi henkilöstön osaamisen, työolojen ja johtamisen kehittämistä.

Maatalous ja ruokaverkosto: Meneillään oleva koronaviruskriisi toi esiin maatalouden ulkomaisen kausityövoiman merkityksen ruokahuollollemme ja riippuvuutemme siitä. Maatalouden digitalisaatio ja sen mahdollistamana robotiikan ja erityisesti peltorobotiikan tehokas hyödyntäminen toisivat nopeallakin aikataululla ratkaisua tähän haavoittuvuuteen. Älymaatalous yhdistettynä digitalisoituvaan ruokaverkostoon ja reiluun datan jakamiseen verkoston toimijoiden kesken olisi omiaan nostamaan alan kansainvälistä kilpailukykyä ei vain elintarvikeviennin vaan myös teknologiaviennin näkökulmasta. Kehittämisessä tulisi ottaa huomioon Euroopan komission Data Strategia ja siinä todettu tavoite luoda eurooppalainen 'agri data space' vauhdittamaan maatalouden digitalisaatiota ja Green Deal -strategiaa. Suomen tulisi ottaa tässä edelläkävijän rooli.

Digitalisaatio ylittää sektorirajat ja siten työ kattaa monipuolisesti yhteiskunnan sektoreita. Hallitusohjelman mukaisesti tavoitteena on edistää sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunnan rakentamiseksi tarvittavaa digitalisaatiokehitystä. Yhdenvertaiset mahdollisuudet hyötyä digitalisaatiosta ja huoltovarmuus ovat tärkeitä tekijöitä koko maassa.

(<https://www.businessfinland.fi/49c255/globalassets/food/event-materials/ruokaketjujen-transformaatio-pesonen.pdf>)

Euroopan komissio (2020). Euroopan datastrategia COM(2020) 66 final < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=COM%3A2020%3A66%3AFIN> >

Latvala y. 2017. Digitalisaatio ruokaketjun kehittämisessä. Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 60/2017, https://vnk.fi/documents/10616/3866814/60_Digitalisaatio%20ruokaketjun%20kehitt%C3%A4misess%C3%A4pdf.pdf/681da803-2060-4362-9f5b-c8f8856a1cb0

Karhinen, 2019. Uusi alku. Maatalous on myös tulevaisuuden elinkeino. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2019:3, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161359/MMM_3_2019_Turvallista%20ruokaa%20Suomesta.pdf?sequence=4&isAllowed=y

3. TOIMENPIDE-EHDOTUKSIA KOSKEVAT HUOMIOT

Paikka- ja aikariippumattoman arjen mahdollistaminen

Maa- ja metsätalousministeriö näkee *toimenpide-ehdotukset 1 ja 2* kannatettavina. Ministeriö on aiemmin paikkariippumattomaan työhön antamassaan lausunnossaan suhtautunut myönteisesti paikkariippumattomuuden edistämiseen työelämässä. Jatkotyö edellyttää asiaa koskeva virkamiesoikeudellisen lainsäädännön ja virkaehtosopimusasioiden lisäksi henkilöstön osaamisen, työolojen ja johtamisen kehittämistä.

Digitaalisten valmiuksien turvaaminen – Verkot, yhteydet, turvallisuus ja teknologia

Toimenpide-ehdotus 9: Maa- ja metsätalousministeriöllä on monia yhteiskunnan toimintavarmuuteen liittyviä tehtäviä, joiden häiriötön toimivuus on turvattava. Esimerkkeinä näistä voidaan mainita ajantasaiset vesitilannepalvelut ja vesihuolto. Kun digitalisaation periaatteiden mukaisesti järjestelmät rakennetaan yhteisesti sovitulla tavalla mm. Valtorin palveluiden, suomi.fi:n ja yhteisen palveluväylän varaan, yhteisten palvelujen häiriöttömyyteen olisi kiinnitettävä enemmän huomiota.

Toimenpiteen lopussa esitettyihin toimijoihin tulisi lisätä MMM. Maa- ja metsätalousministeriö toimii EU:n maaseuturahaston hallinnoijana ja maaseuturahastosta rahoitetaan laajakaistainvestointeja. TEM hallinnoi EU:n aluekehitysrahastoa, eikä ole vielä kukaan varmaa, saavatko lupaa rahoittaa laajakaistayhteyksiä ylipäättään. DG AGRI taas ymmärtää asian tärkeyden ja maaseuturahastossa (CAP) digitalisaatio suuressa roolissa tulevalla kaudella.

Toimenpide-ehdotus 10: Koronaviruksen aikana korostui tarve varautua äkilliseen henkilöstöpulaan. Monesti kuitenkin paikallisilla, huoltovarmuuden kannalta kriittisillä toimijoilla toimenpiteiden dokumentointi ei ole järjestelmällistä ja tietojärjestelmät ja viestintäyhteydet eivät täytä tietoturvaattimuksia. Kriittisten palveluntarjoajien verkko- ja tietojärjestelmien turvallisuudesta tulisi antaa ohjeita ja tarvittaessa säätää myös järjestelmällisemmin lainsäädännössä. *Toimenpide-ehdotuksessa 10* tulisi ottaa huomioon valtion toimijoiden ohella huoltovarmuuskriittisten toimijoiden tietoturvariskit.

Monipaikkaisen asumisen ja työnteon sekä eri alueiden tasavertaisen kehityksen edistämiseksi olisi tärkeää luoda toimivat tietoliikenne yhteydet koko Suomeen. Tällä hetkellä huippunopeat ja tasalaatuiset laajakaistayhteydet ovat satavilla vain 58 %:lla suomalaisista.

Digiosallisuus – osaaminen ja yhdenvertaisuus

Toimenpide-ehdotus 21: Automaattisen päätöksenteon mahdollisuudet ovat monissa prosesseissa merkittävät. Esim. tilanteessa, jossa tuki myönnetään täysin hakemuksen mukaisena, näitä mahdollisuuksia tulisi hyödyntää ja poistaa mahdollisuutta rajoittavat lainsäädölliset esteet. Samalla jäisi enemmän resursseja niiden päätösten perustelemiseen ja ymmärrettävyyden lisäämiseen, joissa päätöstä ei voida tehdä hakemuksen mukaisena valvonnan tai muun esiin tulleen seikan takia. Näin lisättäisiin myös hakijoiden oikeusturvaa. *Ehdotus 21* on tämän suuntainen ja kannatettava.

Digitaalisten toimintamallien kehittäminen - sähköiset palvelut ja päätöksenteko

Toimenpide-ehdotus 22: Digitaaliset keinot koronaviruskriisin jälkihoidossa -työryhmän väliraportissa on tuotu esiin monia positiivisia sähköisten palvelujen ja päätöksenteon digitaalisten toimintamallien kehittämisideoita ja -ajatuksia. MMM:n hallinnonalalla on paljon suoraan EU:n lainsäädännöstä tulevia velvoitteita EU:n kokonaan ja osittain rahoittamien tukijärjestelmien hallinnointiin ja valvontaa käytettävissä tietojärjestelmävaatimuksista ja rekistereistä. Näiden rekistereiden tietojen hyödyntäminen ns. automaattisena hakujärjestelmänä, hakemuksen sijaan, tulisi mahdollistaa nopean ja EU:n

talousarviota suojelevan (minimoidaan saman tiedon uudelleentallennuksesta johtuvat tallennusriskit, joihin Euroopan tilintarkastustuomioistuin on Suomen osalta kiinnittänyt huomiota) päätöksenteon pohjaksi ja hakumenettelyksi. Jos katsotaan tarpeelliseksi, että tuenhakijalla on oikeus kieltäytyä tallaisesta automaattisesti muodostetusta tuesta, lainsäädännössä tulisi säätää kieltäytymisen menettelytavat. Lainsäädännön esteiden poistuessa, viranomaiset voisivat digitalisaation myötä entistä paremmin hyödyntää myös esitetyttä hakemusta, johon liittyisi hakijan velvollisuus tarkastaa ja tarpeen mukaan korjata esitetyt tiedot. Tuenhakijalla tulisi muutenkin olla velvollisuus korjata viipymättä automaattisen hakujärjestelmän perustana toimivien tietojärjestelmien virheelliset tiedot. Tuenhakija voisi antaa suostumuksensa myös muiden kuin ko. hallinnon tietojärjestelmien käyttöön automaattisen hakujärjestelmän tietojen lähteenä. Tällöin hänen ei tarvitse lähettää järjestelmästä suoraan saatavia tietoja uudelleen hallinnolle ja tuenhakijan taakka keventyisi. *Ehdotus 22* on tämän suuntainen ja kannatettava.

Toimenpide-ehdotuksessa 22 on mainittu sähköiset kuulemiskäytännöt. Maataloushallinnossa on teknologinen kehitys mahdollistanut ns. paikkatiedon sisältävien valokuvien hyödyntämisen kuulemiseen vastaustapana. Samoin satelliittien avulla tapahtuvaan valvontaan liittyy mahdollisuus antaa hakijalle varoituksia ja korjauskehotuksia sekä mahdollisuus peruuttaa hakemuksensa sellaisessa tapauksessa, että hänen toimintansa on ollut virheellistä ja hän hyödyntää näin tarjotun korjausmahdollisuuden minimoidakseen valvontaseuraamukset. Tällaisen kehityksen huomioon ottamista toivotaan sisällytettävän kuulemiskäytäntöjen sähköiseen kehittämiseen.

Toimenpide-ehdotus 25: Vähintäänkin tilanteissa, joissa tukea on myönnetty hakemuksen mukaisesti, erillisten päätöstulosten lähettämisestä tulisi kustannussyistä luopua. Hakijalla voitaisiin tarvittaessa ilmoittaa sähköisesti allekirjoitetun päätöksen saatavuudesta asianomaisen hallinnonalan sähköisestä järjestelmästä hänen ilmoittamallaan tavalla sähköpostitse tai tekstiviestillä. *Ehdotus 25* on tämän suuntainen ja kannatettava.

Kun viranmaisten päätöksenteko tehostuu digitalisaatiota hyödyntämällä, viranomaisen lakisääteiseksi tehtäväksi voitaisiin tarvittaessa lisätä hallinnonalansa tuenhakijoiden sähköisen asioinnin, eturistiriidat huomioon ottava, tukeminen tasapuolisuuden ja syrjimättömyyden maksimoimiseksi.

Hallinnon keventäminen

Toimenpide-ehdotukset 27 ja 28: Kysy vain kerran –periaatteen vakiinnuttamisesta ja tiedon liikkumisesta rekisterien välillä ovat tärkeitä, mutta erittäin haastavia. Kriisi on tuonut esiin luonnonvaratehtävien digitaalisen korjausvelan. Jotta yhteiskunnan tärkeitä toimintoja palvelevat järjestelmät vastaisivat asiakkaiden tarpeita, olisivat käyttäjäystävällisiä ja päällekkäisyydet eri organisaatioiden järjestelmissä poistettaisiin, rahoitusta olisi suunnattava aiempaa enemmän korjausvelan hoitoon ja järjestelmien nykyaikaistamiseen, ei vain uusien palveluiden kehittämiseen.

Tiedon hyödyntäminen ja tietovarannot

Toimenpide-ehdotukset 33 ja 34: Tiedon hyödyntämisen lisäämisestä kaikilla sektoreilla on erittäin ajankohtainen luonnonvaratehtävissä. Valtion sekä kuntien ja yksityisten toimijoiden tietoja on tarkoitus hyödyntää laajasti päätöksenteon tueksi sekä metsä- että vesitaloustehtävissä. Koronakriisin aikana puukauppaa on käyty sähköisesti. Tämä on ollut mahdollista avoimen metsävaratiedon ja sähköisen puukauppapaikan ansiosta. Molemmat toteutettiin Juha Sipilän hallituksen kärkihankkeena. Myös vesihuoltotiedon yhteentoimivuudella ja tehokkaalla hyödyntämisellä voitaisiin suunnata investointeja tehokkaammin sekä parantaa vesihuollon toimintavarmuutta. Hyvä esimerkki tiedon yhteiskäyttöisyyden parantamisesta on myös hallituksen neljänteen lisätalousarvioon esitetty hanke laserkeilausaineistojen käytön tehostamisesta poikkihallinnollisesti. Tällaisten hankkeiden aikaansaamat kustannussäästöt voivat olla merkittäviä.

Toimenpide-ehdotuksessa 34 tulisi selkeämmin tuoda esille, että yksityisyyden ja liikesalaisuuden avaamisella ei voida tarkoittaa niiden laajempaa avaamista kuin julkisesti rahoitetun tutkimuksen osalta.

Yhteyshenkilö maa- ja metsätalousministeriössä:

Ari Mannonen
Erityisasiantuntija
Maa- ja metsätalousministeriö /Tieto- ja tutkimustoimiala
ari.mannonen@mmm.fi
p. 02951 62101